

УДК 343.37

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.114>

НЕЗАКОННА ПОРУБКА АБО НЕЗАКОННЕ ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ ЛІСУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сокол М.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0001-6820-3347*

Старко О.Л.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0002-7459-4337*

Сокол М.В., Старко О.Л. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу: кримінально-правова характеристика складу екологічного правопорушення.

Стаття присвячена кримінально-правовій характеристиці незаконної порубки лісу або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу. Виокремлено чіткі риси предмета злочину, такі як: цілісність дерев та чагарників, їх сироростучість, відсутність критеріїв вікового обмеження зрубаних дерев та чагарників. Сформульовані критерії віднесення окремих територій до місця вчинення злочину.

Звернено увагу на те, що розуміння порубки лісу лише як відділення дерева від кореня обумовлює звуження кола кримінально-правової заборони, адже такі дії як пошкодження, викорчування, заподіяючи істотну шкоду довкіллю, залишаються поза межами кримінальної відповідальності. Пропонується дати чітке роз'яснення щодо змісту поняття "порубка лісу" у примітці до ст. 246 КК України.

Акцентується увага на критичних зауваженнях щодо розширення законодавцем меж об'єктивної сторони, а саме включенню у диспозицію ч. 1 ст. 246 КК України, окрім порубки лісу, таких дій як перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду. Встановлено, що законодавчий підхід щодо формулювання матеріального складу злочину, ознакою якого є вказані дії, створює низку проблем у процесі кваліфікації діяння.

Наведено аргументи щодо недоцільності декриміналізації перевезення, зберігання, збуту

незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду, оскільки такі дії не втрачають своєї суспільної небезпеки, особливо в умовах ускладненої війною, екологічної ситуації. Водночас, не підтримується думка про доцільність встановлення адміністративної відповідальності за перевезення та зберігання незаконно зрубаних дерев та чагарників. Запропоновано диференціювати кримінальну відповідальність у цій частині. Перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників передбачити як кримінальний проступок із формальним складом (ч. 1 ст. 246 КК України), вилучивши при цьому перевезення та зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників із диспозиції ч. 1 ст. 65 КУпАП, як адміністративно карані дії. Відповідальність за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду передбачити у ч. 2 ст. 246 КК України (як злочин з матеріальним складом). З'ясовано, що найбільш поширеними мотивами цього злочину є корисливі мотиви.

Ключові слова: склад злочину, ліс, лісові насадження, лісовий фонд, земельна ділянка лісогосподарського призначення, порубка лісу, перевезення, зберігання, збут, істотна шкода, суспільно небезпечні наслідки, екологічне право.

Sokol M.V., Starko O.L. Illegal logging or illegal transportation, storage, sale of forest: criminal and legal characteristics of the environmental offense.

The article is devoted to the criminal and legal characterization of illegal logging or illegal

transportation, storage, and sale of forest. The author identifies distinct features of the subject matter of the crime, such as: the integrity of trees and shrubs, their virginity, and the absence of age restriction criteria for felled trees and shrubs. The author formulates the criteria for attributing certain territories to the crime scene.

The author emphasizes that the understanding of deforestation only as separation of a tree from the root leads to a narrowing of the scope of criminal law prohibition, since such actions as damage, uprooting, causing significant damage to the environment remain outside the scope of criminal liability. It is proposed to give a clear explanation of the meaning of the concept of "deforestation" in the note to Article 246 of the Criminal Code of Ukraine.

The author emphasizes the critical remarks on the legislator's expansion of the objective party, namely, the inclusion in the disposition of Part 1 of Article 246 of the Criminal Code of Ukraine, in addition to felling, of such actions as transportation, storage, sale of illegally felled trees or shrubs that caused significant damage. The author establishes that the legislative approach to the formulation of the material elements of a crime which are characterized by the above actions creates a number of problems in the process of qualifying an act.

The author provides arguments that it is inexpedient to decriminalize transportation, storage, and sale of illegally felled trees or shrubs which caused significant damage, since such actions do not lose their public danger, especially in the context of the environmental situation complicated by the war. At the same time, the author does not support the view that it is expedient to establish administrative liability for transportation and storage of illegally felled trees and shrubs. It is proposed to differentiate criminal liability in this regard. Transportation, storage, and sale of illegally felled trees or shrubs should be provided for as a criminal offense with a formal composition (Part 1 of Article 246 of the Criminal Code of Ukraine), while excluding transportation and storage of illegally felled trees or shrubs from the disposition of Part 1 of Article 65 of the Code of Administrative Offenses as administratively punishable actions. Liability for illegal felling of trees or shrubs in forests, protective and other forest plantations which caused significant damage should be provided for in Part 2 of Article 246 of the Criminal Code of Ukraine (as a crime with material composition). It is found that the most common motives for this crime are mercenary motives.

Key words: corpus delicti, forest, forest plantations, forest fund, forestry land, felling, transportation, storage, sale, material damage, socially dangerous consequences, environmental law.

Постановка проблеми. Динаміка незаконних рубок лісу в Україні йде швидкими темпами в сторону збільшення, що завдає не лише державі мільйонних збитків, а й негативно впливає на стан навколишнього природного середовища та екосистему в цілому. Значне скорочення площі лісів та пошкодження лісових ділянок призводить до зміни клімату, ландшафту, ерозії ґрунту, недостатнього очищення атмосферного повітря та інших не менш важливих проблем.

Особливо гостро дане питання звучить сьогодні, в площині тієї екологічної катастрофи, яка виникла у південних та східних територіях України внаслідок збройної агресії спричиненої російською федерацією проти України. На даний час, близько 1 млн га лісів знаходяться в окупації чи перебувають під впливом активних бойових дій. У зв'язку із цим, питання правової охорони та відтворення лісів, чіткого механізму правового регулювання порядку притягнення до відповідальності за незаконну порубку лісу є особливо актуальним.

Метою дослідження є аналіз та виокремлення особливостей ознак складу злочину щодо незаконної порубки, перевезення, зберігання та збуту лісу, захисних та інших лісових насаджень, розробка рекомендацій щодо правильної кваліфікації даного екологічного правопорушення.

Стан опрацювання проблематики. Кримінально-правовими та екологічно-правовими питаннями охорони лісового фонду, незаконної вирубки лісів, їх перевезення, збуту та зберігання було предметом дослідження багатьох науковців. Okремі аспекти обраної тематики розглядали у своїх працях такі науковці: Н.Г. Баканєва, А.А. Бражник, О.О. Дудоров, Е.М. Кісілюк, О.І. Матюшенко, О.О. Могильчук, Р.О. Мовчан, Є.О. Письменський, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко та інші правники. Попри це, після внесення змін у 2019 році до Кримінального кодексу України (далі – КК України) залишається низка питань, які потребують уточнення.

Виклад основного матеріалу. Незаконна порубка лісу є найпоширенішим серед кримінальних правопорушень проти довкілля (розділ XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України). Зокрема, кожне друге кримінальне правопорушення проти довкілля це незаконна порубка лісу. За останні десять років (2014–2024 рр.) питома вага цього злочину у структурі кримінальних правопорушень проти довкілля становить 54,9 %. Для порівняння, зазначимо, що питома вага незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України) становить – 14,7 %, а порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ст. 240 КК України) – 12,5 %.

Крім того, варто зауважити, що рівень незаконної порубки лісу протягом 2014–2024 рр. характеризується щорічним зростанням. Так, у 2014 р. було обліковано 1030 цих кримінальних правопорушень, у 2015 р. – 1487, у 2016 р. – 2313, у 2017 р. – 2276, у 2018 р. – 2088, у 2019 р. – 1961, у 2020 р. – 2553, у 2021 р. – 2862, у 2022 р. – 2454, у 2023 р. – 2687 [1].

У юридичній літературі традиційно вважається, що чітка регламентація об'єкту та предмету злочину дозволяє правильно кваліфікувати злочинне діяння та відмежувати його від суміжних складів правопорушення. Отож, об'єктом злочину передбаченого ст. 246 КК України виступає встановлений порядок охорони, раціонального використання і відтворення лісу, лісових ділянок та лісових насаджень як важливого елемента навколишнього природного середовища. Родовим об'єктом у даному випадку є сукупність суспільних відносин, що забезпечують охорону навколишнього природного середовища навколо людини, його покращення та оздоровлення поряд з раціональним використанням та відтворенням природних ресурсів.

Предметом злочину є дерева та чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Дерева є багаторічними рослинами, мають чітко виражений твердий стовбур з гілками, які утворюють крону, чагарники також відносяться до багаторічних рослин, проте мають кілька деревоподібних гілок, які починають рости з поверхні ґрунту. І одні і інші є природним ресурсами відповідно з цього впливає перша ознака предмета злочину – цілісність дерев та чагарників, тобто наявність кореневої системи, стовбура та крони. Відповідно до цього, дії щодо протиправного заволодіння вже заготовленим чи складованим лісом, а також деревиною, яка була повалена внаслідок сильного вітру не можна кваліфікувати як злочин передбачений статтею 246 КК України [2]. Поряд з тим, при вчиненні інших альтернативних дій таких як перевезення, зберігання та збут незаконно зрубаної деревини предметом злочину буде виступати вже заготовлена деревина, яка відокремлена від кореня.

Суспільна небезпека даного злочину полягає в тому, що такі дії негативно впливають на довкілля в цілому і зокрема на використання, охорону та відтворення лісів. Шкода, заподіяна незаконною порубкою лісу, визначається вартістю незаконно зрубаної деревини і чагарнику, їх екологічною цінністю, а також розміром шкоди, заподіяної довкіллю. Шкода, заподіяна незаконною порубкою лісу, обчислюється за таксами, затвердженими постановами КМУ. Так, у постанові «Про затвердження розміру такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу»

2008 року [3] зазначається, що шкода завдається незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників як до ступеня припинення росту так і до ступеня неприпинення росту, тобто незаконна рубка *засохлих деревостанів, які є елементом лісу як біологічної єдності, може розглядатись як малозначне діяння, позбавлене суспільної небезпеки*. Отже, на підставі цього можна сформулювати другу ознаку предмета злочину – сироростучість дерев та чагарників, це означає, що вони є живими та мають можливість подальшого росту.

Походження лісу може бути природне та штучне. Природними є ліси, які сформувалися з рослин насінневого походження, пневих і кореневих паростків, відділків. Натомість штучні ліси формуються шляхом створення лісових культур (висаджуванням сіянців, саджанців, живців дерев і кущів чи висіванням їхнього насіння). Саджанці – це деревні рослини, призначені для безпосередньої висадки у ґрунт. Сіянцями є молода рослина, яка вирощується з насіння різних культур для подальшого щеплення до неї більш цінних сортів чи гібридів. Натомість живці це лише частинка рослини. Отже, сіянці та саджанці в якості молодих дерев та кущів також виступатимуть предметом даного злочину. Крім того варто відмітити, що за нормами ДСТУ 4304-96 «Лісівництво: Терміни та визначення» для розрахунку продуктивності деревостану в лісах і в подальшому для розрахунку завданих збитків внаслідок незаконної рубки до уваги береться таке поняття як підлісок до якого включаються чагарники, рідше дерева, що ростуть під наметом лісу і нездатні утворити деревостан у конкретних лісорослинних умовах [4]. Підсумовуючи вищенаведене, виділяється третя ознака аналізованого предмета екологічного злочину – відсутність критеріїв вікового обмеження зрубаних дерев та чагарників.

Ліс виступає природним комплексом, який складається з таких природних об'єктів, як дерева, чагарники, трав'яна рослинність, тваринний світ, ґрунт. Трав'яна рослинність не виступає предметом злочину, оскільки пошкодження різних трав'яних культур чи, наприклад, зрізання очерету не може вплинути на порядок охорони, раціонального використання та відтворення лісу та не завдає значної істотної шкоди природному середовищу.

Ще однією спірною ознакою предмета вчиненого злочину є форма власності на ліси та самозалісені землі. Як ліси так і лісогосподарські землі відповідно до ст. 12 Лісового кодексу України [5] та ст. 56 Земельного кодексу України [6] виступають об'єктами права державної, комунальної і приватної власності. Частка лісів приватної власності складає менше 0,1% загальної площі лісових земель, проте питання

незаконної рубки на таких територіях є досить спірним [7, с. 5].

Так, відповідно до п. 45 Постанови КМУ «Про затвердження Правил відпуску деревини на пні в лісах України» (постанова втратила чинність, крім п. 45 та 56) [8] для проведення рубок головного користування та рубок формування і оздоровлення лісів потрібно отримати лісорубний квиток. Даний дозвіл залежно від виду рубки лісу видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства або органами місцевого самоврядування чи постійними лісокористувачами. Фізична особа не має права на отримання лісорубного квитка, а може лише претендувати на отримання ордеру для дрібного відпуску деревини на пні (до 10 куб. м.). На додаток до цього у Постанові КМУ «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» від 23.05.2007 р. № 761 [9] визначено перелік документів, які повинен подати власник для отримання лісорубного квитка, це все означає, що рубка лісу, який знаходиться у приватній власності його власником також буде кваліфікуватися як злочинне діяння, якщо воно здійснюється без належно виданого дозволу.

Протилежним чином питання вирубки дерев на власних земельних ділянках трактується ст. 10 Закону України «Про рослинний світ» [10], відповідно до якої не потребують дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів власники земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, крім тих, що занесені до Червоної книги України та Зеленої книги України. У зв'язку із цим виникає дискусійне питання стосовно співвідношення об'єктів рослинного світу та об'єктів, які охоплюються поняттям лісу. Вважається доречним до об'єктів рослинного світу відносити не повністю ліс як природний комплекс, а лише лісову рослинність, до якої належать дерева та чагарники з повнотою насаджень в молодняках від 0,4 і більше, в інших вікових групах – від 0,3 і більше (тобто, крони дерев займають рівномірно щонайменше 40 відсотків (30 відсотків) площі ділянки) [11]. Всі інші групи дерев та окремі дерева і чагарники, які не формують лісову рослинність, що знаходяться на земельних ділянках, які перебувають у приватній власності не відносяться до предмету аналізованого злочину.

За особливостями законодавчої конструкції склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 246 КК України є матеріальним. Об'єктивна сторона передбачає чотири обов'язкові ознаки: дії у формі незаконної порубки дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, дії у формі перевезення, зберігання, збуту незаконно зрубаних дерев або чагарників; суспільно

небезпечні наслідки у формі заподіяння істотної шкоди; причинний зв'язок між діями та суспільно небезпечними наслідками; місце вчинення злочину, а саме ліси, захисні та інші лісові насадження. Отже, злочин вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди.

У чинній редакції ч. 1 ст. 246 КК України передбачено чотири альтернативні форми дій, які утворюють склад цього злочину: 1) незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду; 2) перевезення незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяло істотну шкоду; 3) зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяло істотну шкоду; 4) збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяв істотну шкоду.

Визначена законодавцем порубка лісу, тягне кримінальну відповідальність лише за умови, що вона має характер незаконної. Згідно п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 р. № 17, порубка дерев і чагарників, визнається незаконною тоді, коли вона вчинена: без відповідного дозволу; за дозволом, виданим із порушенням чинного законодавства; до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків; не на призначених ділянках чи понад установлену кількість; не тих порід дерев, які визначені в дозволі; порід, вирубку яких заборонено [12].

Щодо тлумачення змісту дії у формі порубки лісу у кримінально-правовій літературі зустрічаються різні підходи. Так, деякі вчені розуміють незаконну порубку лісу, лише як відділення дерев, що знаходяться в лісі, від кореня незалежно від засобів, що використовуються для цього, і способів (за допомогою сокири, пилки або механічної тяги тощо) [13, с. 281].

На думку інших вчених, поняття «порубка лісу» має більш широкий зміст. Зокрема, це: 1) повне відокремлення дерева або чагарника від кореня будь-яким способом (спилування, зрубання, повалення транспортним засобом тощо); 2) викорчовування – видалення деревостану з корінням; 3) пошкодження дерева або чагарника до стану припинення росту (наприклад, відокремлення основних гілок від стовбура дерева) [14, с. 614].

Розуміння порубки лісу лише як відділення дерева від кореня обумовлює звуження кола кримінально-правової заборони, адже такі дії як пошкодження, викорчовування, заподіюючи істотну шкоду довкіллю, залишаються поза межами кримінальної відповідальності. Зважаючи на це, варто було б, у примітці до ст. 246 КК України дати чітке роз'яснення щодо змісту поняття «порубка лісу».

Окрім незаконної порубки лісу, законодавець передбачив (Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» від 6 вересня 2018 р., ст. 246 КК України, була викладена у новій редакції) ще й такі форми діяння як перевезення, зберігання та збут незаконно зрубаних дерев або чагарників.

Під перевезенням незаконно зрубаних дерев або чагарників розуміють переміщення їх з однієї території до іншої в межах України, причому обов'язковим елементом перевезення є використання будь-якого транспортного засобу. Під зберіганням незаконно зрубаних дерев або чагарників розуміють будь-які умисні дії, пов'язані з незаконним перебуванням таких незаконно зрубаних дерев або чагарників у володінні винної особи. Під збутом незаконно зрубаних дерев або чагарників розуміються будь-які способи оплатної чи безоплатної передачі таких дерев або чагарників невизначеному колу осіб (продаж, дарування, обмін, сплата боргу, позичання тощо) [15, с. 191]. Законодавче рішення щодо розширення кола діянь як ознаки об'єктивної сторони за ст. 246 КК України, піддається критичним зауваженням з боку науковців. Так, на думку А.А. Бражник та О.О. Могильчук, єдиним «працюючим» складником існуючої підстави кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 246 КК України є незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду. Зміни до закону, пов'язані із перестановкою місцями фрагментів диспозиції, за яких лише незаконна порубка лісу мала б спричиняти істотну шкоду, а інші альтернативні діяння каратися б незалежно від настання наслідків, безпідставні. По-перше, жодного логічного пояснення, в чому полягає суспільна небезпечність вказаних дій, яка б дозволяла ставити їх на один рівень із незаконною порубкою лісу, не існує. Зі знищенням деревостану шкода довкіллю вичерпується, а подальші дії із деревиною шкоду можуть заподіювати лише відносинам власності [16, с. 316].

О.О. Дудоров, Р.О. Мовчан та Є.О. Письменський безпідставно вважають, що заподіяння істотної шкоди не може бути наслідком таких форм дій як перевезення, зберігання та збут незаконно зрубаних дерев або чагарників. На думку вчених, заподіяння істотної шкоди можна і треба розглядати лише як наслідок незаконної порубки дерев і чагарників, а такі дії, як перевезення, зберігання чи збут незаконно зрубаних дерев або чагарників навряд чи можуть тягнути вказаний наслідок, хоч із буквального тлумачення ч. 1 ст. 246 КК впливає інший висновок. У таких випадках можна «прив'язуватись» хіба що до шкоди, заподіяної в результаті

порубки лісу, що, припускаємо, і мав на увазі законодавець (наприклад, збут незаконно зрубленої деревини, вартість якої у 20 і більше разів перевищує НМДГ). Указане має відношення і до тяжких наслідків, передбачених ч. 4 ст. 246 КК України [17, с. 100].

А.А. Бражник та О.О. Могильчук відмічають, що проведений ними, аналіз кількох десятків обвинувальних вироків за останні два місяці (вересень-жовтень 2020 року) свідчить про те, що суди завжди пов'язують настання шкоди із незаконною порубкою. Жодного випадку, коли б встановлювався причинно-наслідковий зв'язок між перевезенням, зберіганням або збутом незаконно зрубаних дерев або чагарників та істотною шкодою довкіллю, яка заподіяна в результаті цих дій, нами не виявлено... Одноставність судів у формулюванні своєї позиції може розглядатися в якості додаткового аргументу на користь того, що конструкція матеріального складу кримінального правопорушення проти довкілля, яка передбачає встановлення наявності причинно-наслідкового зв'язку між перевезенням деревини та істотною шкодою довкіллю, або ж між зберіганням деревини та істотною шкодою довкіллю чи збутом деревини і істотною шкодою довкіллю, є юридично не спроможною [16, с. 316]. Вчені дійшли висновку, що прив'язка похідних діянь (перевезення, зберігання та збут деревини) до настання наслідків у вигляді істотної шкоди довкіллю фактично закріплює презумпцію винуватості особи у вчинюваній раніше незаконній порубці, навіть у разі недоведеності цього факту. Тому в цій частині є підстави до визнання норми, яка міститься у ч. 1 ст. 246 КК України, неконституційною [16, с. 316].

Частково погоджуючись, із вищевикладеними підходами, зазначимо, що як правило, вказані законодавцем альтернативні форми дій, нерозривно пов'язані із порубкою лісу, і часто є її логічним продовженням, особливо враховуючи домінуючий у цих злочинах, корисливий мотив. Як показує судова практика, вирубані дерева принаймні, підлягають перевезенню та зберіганням, а у великих обсягах, як правило й збуту. Цілком ймовірно, що такі дії як перевезення незаконно зрубаних дерев або чагарників (переміщення великої кількості дерев з місця вирубки до дороги, по якій можливе їх транспортування) пошкоджують або ж навіть знищують лісові насадження, таким чином заподіюючи істотну шкоду довкіллю. Водночас, пошкодження чи знищення дерев та чагарників таким способом підпадає під ознаки порубки лісу.

Постановка питання про декриміналізацію дій у формі перевезення, зберігання та збуту незаконно зрубаних дерев або чагарників виглядає сумнівною, як і адміністративна караність за перевезення та зберігання незаконно

зрубаних дерев або чагарників. Вважаємо, що подібні дії не можуть вважатись на сьогодні суспільно шкідливими, тобто адміністративно караними, враховуючи ту екологічну ситуацію в Україні, яка істотно і послідовно погіршується в умовах війни. Ці дії є суспільно небезпечними, тобто такими, що заподіюють шкоду та/або ставлять під загрозу заподіяння шкоди довкіллю. Так, цим діям передуює порубка лісу, проте якби не було б спроможності вчиняти перевезення, зберігання та особливо збут, можливо порубка лісу була б невиконана злочинцями. Водночас вказані дії, не слід прирівнювати за ступенем суспільної небезпечності до порубки лісу, яка є значно небезпечнішою для довкілля, також їх і не слід пов'язувати з настанням істотної шкоди. Така ознака, як істотна шкода, як слушно зазначають О.О. Дудоров, Р.О. Мовчан та Є.О. Письменський, не може бути використана для розмежування адміністративно караного перевезення та зберігання і кримінально протиправного перевезення, зберігання та збуту незаконно порубаних дерев і чагарників, оскільки вона є суспільно небезпечним наслідком лише незаконної порубки дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях [17, с. 101]. Такий підхід вимагає диференціації кримінальної відповідальності у цій частині. На наш погляд, дії, які полягають у перевезенні, зберіганні та збуті незаконно зрубаних дерев або чагарників можна було б розглядати як кримінальний проступок, сформулювавши його склад як формальний (кримінальний проступок буде закінченим з моменту вчинення будь-якої із альтернативних дій). Відповідно, з диспозиції ч. 1 ст. 65 Кодексу України про адміністративні правопорушення слід вилучити слова «перевезення, зберігання незаконно зрубаних дерев».

Як зазначалось вище, суспільно небезпечні наслідки злочину полягають у заподіянні істотної шкоди. Згідно примітки до ст. 246 КК України, істотною шкодою вважається така шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Враховуючи, те що розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, для кваліфікації кримінальних правопорушень становить 1/2 прожиткового мінімуму для працездатних осіб станом на 1 січня поточного року. Відповідно, з 01.01.2023 року від дорівнює 1342 грн. Таким чином, істотна шкода згідно ч. 1 ст. 246 КК України становить 26 840 грн. У ч. 4 ст. 246 КК України, передбачено відповідальність за дії, передбачені частинами першою, другою чи третьою цієї статті, якщо вони спричинили тяж-

кі наслідки, тобто такі, які у шістьдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян (відповідно така шкода становить 80 520 грн.).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення є місце його вчинення, тобто території, де може бути здійснена незаконна порубка дерев та чагарників. Відповідно до п. 1 вказаної статті такими територіями виступає ліс, захисні та інші лісові насадження. Змістове наповнення даних категорій передбачене у Лісовому кодексі України та інших нормативно-правових актах формується з наступних термінів: лісовий фонд, землі лісгосподарського призначення, лісова ділянка, лісова рослинність, лісовкритті землі, ліс населеного пункту.

Провівши аналіз усіх вищезазначених термінів та ряду наступних нормативно-правових актів: Лісовий кодекс України [5], Постанова КМУ № 1051 «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру» (Додаток 4) [11], ЗУ «Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва» від 02.12.2010 року № 2739-VI [17], Постанова КМУ «Про затвердження порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» від 16.05.2007 р. № 733 [19] можна сформулювати висновок, що територією де рубка дерев, без належного дозволу, буде кваліфікуватися як протиправне діяння передбачене ст. 246 КК України є:

1. ліси, які належать до лісового фонду України, розташовані на землях лісгосподарського призначення зайняті лісовою (деревною та чагарниковою) рослинністю, з повнотою насаджень в молодняках від 0,4 і більше, в інших вікових групах – від 0,3 і більше (тобто крони дерев займають рівномірно щонайменше 40 відсотків (30 відсотків) площі ділянки), як в межах населеного пункту так і за його межами;

2. лісові ділянки, які належать до лісового фонду України, розташовані на землях іншого цільового призначення;

3. захисні лісові насадження – насадження лінійного типу площею не менше 0,1 га, в тому числі позахисні лісові смуги, які розташовані на землях сільськогосподарського призначення, несільськогосподарських угіддях, створені з метою захисту полів сівозмін, зрошувальної і осушувальної мережі від ерозії ґрунтів, засух та інших несприятливих впливів кліматичних факторів, а також скореговані та садозахисні лісосмуги, державні захисні лісові смуги, лісові смуги уздовж забудованих територій населених пунктів тощо.

4. інші лісові насадження в межах земельних ділянок, ширина яких перевищує 50 ме-

трів уздовж лінії державного кордону України та тих, які не передані у постійне користування військовим частинам Державної прикордонної служби України;

5. самозалісені земельні ділянки: а) без врахування площі, що розташовані на землях лісогосподарського призначення, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, б) площею понад 0,5 гектара, що розташовані на будь-якій іншій категорії земель, крім тих, що передбачені у п. а. Винятком з даних пунктів є самозалісені ділянки у межах населених пунктів з деревами, середній вік яких менше 30 років, та самозалісені ділянки в межах охоронних зон об'єктів енергетики, магістральних теплових мереж, магістральних трубопроводів та інших лінійних об'єктів інфраструктури;

6. заповідники або території чи об'єкти природно-заповідного фонду, на яких ростуть окремі дерева та чагарники, які не відносяться до лісової рослинності.

Суб'єкт злочину за ст. 246 КК України загальний, ним є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується виною у формі умислу (прямого) як щодо діяння, так і щодо наслідків (прямого і непрямого). Суб'єктивна сторона характеризується певними мотивами та метою. Ці ознаки є факультативними та не впливають на кваліфікацію діяння.

Щодо мотивів незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу є, то вони, як правило, є корисливими. Проте, не виключено, що саме порубка лісу може бути вчинена із хуліганських спонукань. Вчені також згадують і такий мотив цього злочину як виробнича потреба. Так, П. Бурлака зауважує, що "в певній частині випадків такі порубки вчинюють посадовці не з корисливою метою, а з суто виробничих мотивів. Іноді це пояснюється звичайним незнанням вимог лісового законодавства" [20].

Висновки. Аналіз об'єктивних ознак незаконної порубки дерев та чагарників дає можливість сформулювати наступні риси предмета злочину: 1) цілісність дерев та чагарників, тобто наявність кореневої системи, стовбура та крони; 2) сиростучість дерев та чагарників, це означає, що вони є живими та мають можливість подальшого росту; 3) відсутність критеріїв вікового обмеження зрубаних дерев та чагарників.

Доведено, що незаконна рубка дерев та чагарників, які розташовані на земельній ділянці, що перебуває у приватній власності, не підпадає під кваліфікацію зазначеного злочину, якщо такі дерева та чагарники не формують лісової рослинності.

Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберіган-

ня, збут лісу є потенційно ефективним засобом захисту довкілля. Проте, внесені до ст. 246 КК України останні зміни, поряд з певними перевагами, носять суперечливий характер. Так, дії що полягають у перевезенні, зберіганні, збуті незаконно зрубаних дерев або чагарників (ч. 1 ст. 246 КК України) фактично поставлені законодавцем в один ряд із незаконною порубкою лісу, яка має більш високий ступінь суспільної небезпечності, ніж вказані форми дій. Окрім того, сформульований законодавцем матеріальний склад за ч. 1 ст. 246 КК України, вимагає встановлення причинного зв'язку між діями та заподіянням істотної шкоди, що створює труднощі у процесі кваліфікації цих діянь.

З метою усунення вказаних недоліків, доцільно диференціювати кримінальну відповідальність у цій частині. Зокрема, у ч. 1 ст. 246 КК України передбачити відповідальність за кримінальний проступок із формальним складом («Перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників...карається...»), вилучивши, при цьому «перевезення та зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників» із диспозиції ч. 1 ст. 65 КУпАП.

У ч. 2 ст. 246 КК України передбачити відповідальність за злочин з матеріальним складом («Незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду...карається...»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх розслідування (2014–2023 pp.). URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Про затвердження розміру такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: Постанова КМУ від 23.07.2008 р. № 665 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF#Text>.
4. Лісівництво: Терміни та визначення / ДСТУ 3404–96 [Чинний від 01.07.1997 р.]. Київ, 1997. 44 с. (Держстандарт України).
5. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.
6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

7. Публічний звіт голови державного агентства лісових ресурсів України за 2022 р. URL: https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/public_zvit/publicnii-zvit-za-2022.pdf.
8. Про затвердження Правил відпуску деревини на пні в лісах України: Постанова КМУ від 29.07.1999 р. № 1378 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-99-%D0%BF#Text> (втрата чинності, крім п. 45 та 56).
9. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: Постанова КМУ від 23.05.2007 р. № 761 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text>.
10. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.
11. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру (Додаток 4): Постанова КМУ від 17.10.2012 р. № 1051 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text>.
12. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанови Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>.
13. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Атіка, 2004. 1056 с.
15. Кісілюк Е.М., Матюшенко О.І. Кримінально-правові аспекти під час кваліфікації незаконної порубки лісу. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 187–194.
16. Бражник А.А., Могильчук О.О. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу: значення для кваліфікації окремих об'єктивних ознак. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 312–317.
17. Дудоров О.О., Мовчан Р.О., Письменський Є.О. Істотна шкода як наслідок незаконної порубки лісу: ретроспектива, сьогоdnішній стан і перспектива кримінального закону. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 87–111.
18. Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва: Закон України від 02.12.2010 року № 2739-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2739-17#Text>.
19. Про затвердження порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок: Постанова КМУ від 16.05.2007 р. № 733 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF#Text>.
20. Бурлака П. Відмежування незаконної порубки лісу від деяких інших кримінальних правопорушень. *Вісник прокуратури*. 2018. № 10. URL: https://vpzhr.gp.gov.ua/ua/guidance_vpzhr.html?_m=publications&t=rec&id=242615&fp=10.